

Formy 1. os. lmn. czasu przeszłego

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M881.gif&title=Leksykon&caption=Formy 1. os. lmn. czasu przeszłego. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Dejna 99.}Formy 1. os. lmn. czasu przeszłego. W 1. os. lmn. mogą wystąpić formy typu: byliśmy (w wymowie udźwięczniającej byliźmy), bylim, byliźwa, bylichmy, bylimy, my byli. Końcówka -(ś)my występuje na całym obszarze dialektalnym (szerzy się ona pod wpływem języka ogólnego), ale jako bezwyjątkowa występuje jedynie w niewielkiej części Śląska i Małopolski. W gwarach Polski północnej, na Mazowszu, w północnej Wielkopolsce, w okolicach Malborka występują formy z archaiczną końcówką -m: chodzilim, robilim, znaleźlim, widzielim. W funkcji 1. os. lmn. występują też dawne formy 1. os. liczby podwójnej (dualne): byliźwa, robiliźwa. Obejmują Małopolskę środkową i północną, część Mazowsza (południe, zachód) po gwary lubawskie na północy i częściowo mazurskie (po Giżycko), choć wyspowo mogły jeszcze niekiedy zachować znaczenie dualne, czyli odróżniać to, co podwójne, od tego, co oznacza mnogość. Zob. Liczba podwójna. Formy typu byliśma powstały na skutek kontaminacji końcówki liczby mnogiej (pluralnej) i końcówki liczby podwójnej (dualnej): byli-śmy)(była-źwa > byliśma (na terenach z fonetyką nieudźwięczniającą) / byliźma (na terenach z fonetyką udźwięczniającą). Mogą one się pojawiać na niewielkim obszarze na północy Polski na granicy dialektu mazowieckiego i wielkopolskiego. Między linią Chodzież - Łęczycza a obszarem używania końcówki -wa mówi się my znaleźli lub znaleźliśmy. Na Śląsku dość częsta jest końcówka -chmy z aorystycznym ch (zob. Aoryst). Formy 1. os. lmn. typu bylimy, nosilimy, chodziłymy być może powstały po zaniku słabo artykułowanego ch, skłonnego do zaniku, z form z aorystycznym ch, takich jak: byli(ch)my, nosili(ch)my, chodziły(ch)my. Występują one w Polsce południowej i zachodniej, w Małopolsce (bez części północno-wschodniej), na Śląsku obocznie do form z -chmy, w Wielkopolsce południowej i zachodniej. Formy my byli, my chodzili są stosunkowo rzadkie, częstsze na pograniczu wschodnim, a także w polszczyźnie kresowej (zob. Formy analityczne czasu przeszłego).